

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 53 Volume: 10 Issue: 53
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175334196

“RİSÂLE-İ CA'FER-İ SÂDIK” ÜZERİNDEN ONDÖRT MA'SUMÂN-I PÂK VE ONYEDİ KEMER-BEST “RISALA JA'FAR AL-SADIQ” ON FOURTEEN MASOOMEN AND SEVENTEEN KAMAR-BAST

Ömer Faruk TEBER*
Ayşe Gül ÖZ**
Sabri YILMAZ***

Öz

Alevi Bektaşî geleneğine ait yazma koleksiyonlarındaki klasik edebî, menkıbevi ve tarihî metinler, Anadolu Aleviliğinin ve Bektaşî tarikatının düşünce sistemini, tarih içerisinde geçirmiş olduğu evreleri ve tatbik ettikleri ritüelleri hakkında bilgi veren ilk elden kaynaklardır. Bu eserlere göre Anadolu Aleviliği ve Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahip olan Ondört Ma'sûmân-ı Pâk, henüz buluş çağına erişmeden şehid edildiği için mâsum ve pâk kabul edilen Hz. Ali-Hz. Fâtma soyundan gelen ondört kişidir. İsnâaşeriyye Şiasında ise Ondört Mâsum, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Fâtma ve İmamiye Şî'a'sının Oniki İmamından oluşmuştur. Bu çalışmamızda Alevî-Bektaşî edebiyatında Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A461'de kayıtlı bulunan klasik metin üzerinden konuyu değerlendireceğiz. Ayrıca orijinal metni de ekleyerek transliterasyonunu vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşîlik, Ca'fer-i Sâdik, Ondört Masûm-ı Pâk, Oniki İmâm.

Abstract

The classical literary, legendary, and historical texts in the handwriting collections belonging to the Alevi Bektashi tradition are the firsthand sources of information about the thought systems, historical stages and the rituals of Anatolian Alevism and the Bektashi order. According to these works, Fourteen Masoomen, who have an important place in the Anatolian Alevism and Bektashi traditions, are the fourteen individuals who came from the line of Hazrat Ali and Hazrat Fatma and have been accepted as innocent and pure, because they have been martyred before reaching adulthood. In Imamiyah, the fourteen innocents include the Prophet Muhammad (s.a.v.), Hazrat Fatima, and the twelve commanders of Imamiyah. In this study, we will evaluate this subject in the Alevi-Bektashi Literature through the classical text registered in the National Library of Letters Collection A461. We will also add the original text to the transliteration.

Keywords: Alavism, Baktashism, Ja'far al-Sâdiq, , Fourteen Masoomen, The Twelve Imams.

GİRİŞ

Şîi kaynaklarında, Resûl-i Ekrem'in kendisiyle kızı Hz. Fâtıma ve İsnâaşeriyye'nin Oniki İmamının mâsum olduğu çokça işlenmektedir (Tûsî, 1996: 186). Kur'ân-ı Kerîm'de Nur sûresi'nde geçen ve Nûr âyeti olarak bilinen “Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içindedir.” (Nûr Suresi, 35) âyeti, Şîi kaynaklarında çârdeh ma'sûmun bu nuranî menşeleriyle ilgili olarak yorumlanır (Şeyh Sadûk, 1978: 113). Kur'ân'da aydınlıktan bahseden hemen bütün âyetler için de bir işaret olarak değerlendirilir (Meclisî, 1964: 201, 384). Ayrıca yine Kur'ân-ı Kerîm'de “Meveddet ayeti” olarak bilinen “İşte bu, Allah'ın inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: Ben buna karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum” (Şûrâ, 23) ayetini de Şîi kaynaklar Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve soyuna işaret olarak değerlendirmişlerdir (Şeyh Sadûk, 1978: 132). Bütün Şîa âlimleri, çârdeh ma'sûmun on dört kişilik bir topluluk olarak diğer peygamberler de dahil olmak üzere bütün yaratılanlara üstün olduğu konusunda birleşirler (Demir, 2005: 89-90).

Ancak Anadolu Aleviliği ve Bektaşîlik geleneği yazılı kaynaklarında ise söz konusu kişileri değil ¹, Ondört Mâsum-ı Pâk ², Oniki İmamların ergenlik çağına erişmeden şehit edilen çocukları için kullanılmıştır (Gölpınarlı, 1977: 791; Kaplan, 2014: 106; Teber, 2017: 78). Çocuk yaşta katledilen kimselerin bir kısmı Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ile birlikte hayatlarını kaybetmişlerdir. İsnâaşeriyye Şîası fıkını temsil eden Ca'ferî mezhebiyle Bektaşîlik arasında bazı ortak sembollerin kullanılması dışında net ve güçlü bir bağ bulabilmek mümkün gözükmemektedir. Alevilik-Bektaşîlik, vahdet-i vücûd görüşünü benimseyen, mezhep kaygısı taşımayan, sufilikle yoğrulmuş; Ehl-i Beyt sevgisinin yoğun olduğu yüzeysel bir Müslümanlığın yaşandığı

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, omerfarukteber@akdeniz.edu.tr

** Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dalı, , ayseguloz@akdeniz.edu.tr

*** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, sabriyilmaz@akdeniz.edu.tr

¹ Bektaşî geleneğine ait klasik türde ilk elden kaynaklar, Muhtevâları Bektaşî Tercümânları, ilm-i hâl risâleleri, Hz. Ali Cenknâmeleri, Ahitnâmeler, Ca'fer-i Sâdik ile ilgili risâleler ile çeşitli duâ ve evratların bulunduğu eserlerdir.

² Burada “Şâh-ı âhir zaman sâhib krân duâz-ı İmâm cihârde m'sûm-ı pâk” ifadesi geçmektedir.

sosyo-politik bir düşünce sistemidir (Onat, 2003: 111). Temelini Türk kültürünün oluşturduğu Alevilik ve Bektâşilik öğretisinin temel referansları arasında Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetinin (Fığlalı, 1984: 208) olduğu bilinmektedir³.

Alevî-Bektâşî geleneğinde akîde sistemi olarak Ca'fer es-Sâdık'a intisap önemli bir yer tutar. Şîî eğilimli bir Müslümanlıkla örtülü sûfî temaların eklektik bir inançlar sistemi ile meydana gelen akidede Hz. Ali'nin manevî mirası, Ehl-i Beyti vasıtası ile sonraki nesillere aktarılmıştır (Sarıkaya ve Ünlüsoy, 2009: 305; Türkdoğan, 1995: 46; Yeşilyurt, 2003: 13). İslam'ın yorumlarından olan tasavvufi ekollerin dinin temel kavramlarını, ibadet algılarını kabul etmekle birlikte kendilerine özgü dini törenleri, zikirleri, nafîle ibadetleri, tarikat formlarına uygun ve kutsallık atfettikleri evrat, ezkar ve ritüelleri de kabul ettiği bilinmektedir. Hz. Ali, Ehl-i Beyt, ve On iki İmam sevgisini ifade eden ritüelleri daha çok bünyesinde barındıran Bektâşî tarikat geleneği, Allah, Muhammed, Ali üçlemesinin anlaşılmasına yönelik aşk ve inabeyi esas almış; tevhidi (Gürsu, 2017: 338), vahdet-i vücûd ve Dört Kapı Kırk Makam gibi öğretileri özümsemiştir. Şîî inanç ve inanç unsurlarından olan ve imametini temellendirilmesi için kullanılan İsmet sıfatı da yani masumiyet/günahsız olma, Hz. Peygamber'i kızı Fatıma'yı ve oniki imamı kapsarken, Câfer-i Sâdık Buyrukları gibi Alevî-Bektâşî literatüründe⁴ bu kavramla imamların büluğa ermeden vefat eden çocukları için kullanıldığı görülmektedir (Bozan, 2001: 7; Bozkurt, 2006: 171; Üzüm, 2009: 129).

I. Ondört Ma'sûmân-ı Pâk ve Onyedî Kemerbest

Bektâşî geleneğinde Oniki İmâm'a olan sevgi ve ihtiram dışında yine bu kültürün ayrılmaz bir parçası da tüm duâ, gülbank ve tercümânlarda toplu olarak anılan Ondört Ma'sûm-ı Pâk'tir (Fığlalı, 1996, s. 273; Noyan, 2006, s. 113). Bu anlayış, XV. Yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'ya yönelik Safevî propagandası ile Bektaşîlik ve Alevîliğe tanıdık yapısını kazandıran Hz. Ali Kültü, Oniki İmam Kültü, Kerbelâ Mâtemi Kültü gibi temel Şîî kültürlerinden birisi olarak tanımlanmıştır (Ocak, 1996: 213).

Çârdeh ma'sûm, İsnâaşeriyye Şîîleri'nin hata ve günahahtan münezzehtir olduğuna inandıkları on dört kişiyi ifade eden bir tabirdir. Şîî geleneğinde bu Ondört Ma'sûm:

Hız. Peygamber, Hız. Fâtıma ve on iki imamdan (Ali b. Ebû Tâlib [ö. 40/661], Hasan b. Ali [ö. 50/670], Hüseyin b. Ali [ö. 61/680], Ali Zeynelâbidîn [ö. 94/712], Muhammed el-Bâkır [ö. 114/733], Ca'fer es-Sâdık [ö. 148/765], Mûsâ el-Kâzım [ö. 183/799], Ali er-Rızâ [ö. 203/818], Muhammed et-Takî [ö. 220/835], Ali en-Nakî [ö. 254/868], Hasan el-Askerî [ö. 260/874] ve halen gaybette olduğuna inanılan Muhammed el-Mehdî) meydana gelir.

Bektâşî Tarikatı geleneğinde ise Ondört Ma'sûm-ı Pâk, İsnâaşeriyye Şiasının hata ve günahahtan münezzehtir olduğuna inandıkları Hız. Peygamber ve Hız. Fâtıma ile Oniki İmâm'ın dışında mütalaa edilirler (Doğrusözlü, 2015: 35, 38). Ehl-i Beyt ve Oniki İmamlar'ın evlatları olarak kabul edilen bu Ondört Ma'sûm, Alevî-Bektâşî geleneğinde henüz çocuk yaşta iken zalimce katledilen Ondört çocuğu ifade etmektedir. Ondört Masum-ı Pâk, arılığın, masumluğun, saflığın sembolüdürler. Bundan dolayı sözkonusu kişiler Bektâşî toplulukların sürekli andıkları ve yas tuttukları kimseler olmuştur. Buyruklarda ve çeşitli Alevî klasiklerinde "Allah. Erenler gürûh-ı nâcîden, tarik-i müstakîmden ve Ehl-i Beyt-i Rasûl Oniki İmâm ve Ondört Ma'sûm-ı Pâk efendilerimizin katarından dîdarından cemâlinden ayırmaya." (Erkânâme, vr.148b)⁵. Sembolik ifadesi bu anlayışın bir göstergesidir.

Bektâşî Erkânâmeleri ve Ahmet Rifat Efendinin Osmanlı'nın son döneminde yazdığı Bektâşîliğe dair eseri Mir'âtü'l-Makâsıd, Bektaşî tarikatına ayrılan bölümünde Ondört Ma'sûm, Onyedî Kemer-beste'nin isimlerini zikrederek, tarikatın pîri Hacı Bektâş-ı Velî düşüncesindeki yeri ile Bektaşîliğin âyin, âdâb ve erkânı içerisindeki yerini vurgulamıştır (Ahmet Rifat, 1293/1876).

Ondört Ma'sûm ile ilgili rivayetlerde ekollerin birbirinden farklı değerlendirmeleri mevcuttur. Melâmî meşrep bazı tarikatların etkisiyle Ondört Ma'sûm-ı Pâk'ı, Oniki İmama ilaveten Hız. Muhammed ve Hız. Fâtıma isimleri de zikrederek Bektâşî geleneğinden farklı şekilde kabul edenler de olmuştur (Fığlalı, 1996: 223). Maturîdiliğin akîde formu daha çok kırsal kesimde yaygın olan Yesevîlik ve Bektâşîlik gibi tarikatlar bünyesinde kendisini göstermiştir (Kalaycı, 2013: 247). Yine Ca'ferî fıkıh mezhebinde bu ifadeye benzer, "On dört Mâ'sûm" denilen bir kavram bulunmaktadır. Hata ve günahahtan münezzehtir olduğuna inandıkları on dört kişiyi ifade eden bir tabirdir (Algar, 1993: 227). J. K. Birge, Şii- Ca'ferî olan Bektâşîlerin Çârdeh Ma'sûm'a (oniki imam)'a on dört kişi daha ekleyerek masumların sayısını yirmi sekize çıkardıklarını

³ Şî'a'ya göre ister usûl-i dîn ister fîrû'u'd-din ile ilgili olsun, İslâm'ın hadîse dayalı her hükmü, ancak Ehl-i Beyt ve onlara dayanan râvîlerin rivâyetleri esas alınarak ortaya konabilir. Hız. Peygamberin hadisleri ve Ondört Mâsûmun rivayetleri, Kur'ân'ı açıklar ve yorumlar.

⁴ Alevî-Bektâşî edebiyatı başta Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserleri; gelenek içerisinde saygı duyulup okunan *Menâmkıbnâmeler*, *Câvidânâme*, *Ca'fer-i Sadık Buyrukları*, *Hüsnîye* ve *Velâyetnâme* gibi eserlerdir.

⁵ Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonunda yer alan ve *Erkânâme* adıyla No:36 kayıtlı yazarı belli olmayan yazma bir eserdir.

söyler (Birge, 1994: 147-148). Her ekolün kendine has tanımı ve kutsal kabulleri olmakla birlikte ortak kabullerde dahi isimlerde tutarsızlık söz konusudur.

Bektâşî Erkânâmelerinde zikredilen Ondört Ma'sûm-ı Pâk şunlardır: Muhammed Ekber b. Ali b. Tâlib, Abdullah b. Hasan b. Ali, Abdullah b. Hüseyin b. Ali, Kâsım b. İmâm Hüseyin, Hüseyin b. Zeyne'l-Âbidîn, Kasım b. Zeyne'l-Âbidîn, Aliyyu'l-Eftar b. Muhammed el-Bâkır, Abdullah el-Asgar b. Ca'fer es-Sâdık, Yahyâ el-Hâdî b. Ca'fer es-Sâdık, Sâlih b. Mûsâ el-Kâzım, Tayyib b. Mûsâ el-Kâzım, Ca'fer et-Tâhir b. Muhammed et-Takî, Ca'fer b. Hasan el-Askerî ve Kâsım b. Aliyyi'n-Nakî⁶.

Muhammed Ekber, İmâm Ali'nin oğludur. *Kırık kapı* olarak tarihte yer alan bir olay sonucu annesi Hz. Fatıma'nın hamileliğinde hayatını kaybettiği söylenir. Abdullah, Hz. Hasan'ın oğludur. Yedi yaşında vefat etmiş, Medine'de Bakî mezarlığında metfundur. Abdullah, Hz. Hüseyin'in oğludur. Henüz iki yaşında iken, Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Kasım, Hz. Hüseyin'in oğludur. Henüz üç yaşında iken, Kerbelâ'da şehit edilmiştir.

H. Hüseyin'in oğlu Ali Asgar, Henüz bir yaşında iken Kerbelâ'da babası Hz. Hüseyin taraftarlarına su verilmeyince susuzluktan vefat etmiştir. İmâm Zeynel Abidin'in oğlu Kasım, üç yaşında iken şehit edilmiş, Basra şehrinde defnedilmiştir. Ali Eftar, İmâm Muhammed Bakır'ın oğludur. Altı yaşında şehit edilmiştir. İmâm Ca'fer Sadık'ın oğlu Abdullah, üç yaşında çocuk iken şehit edilir. Yahya el-Hâdî, İmâm Ca'fer Sadık'ın oğludur. Dört yaşında iken, Abbasi iktidarı zamanında şehit edilmiştir. İmâm Musa Kâzım'ın oğulları, Salih ve Tayyib ile İmâm Muhammed Takî'nin oğlu Ca'fer, Henüz çocuk yaşlarda şehit olmuşlardır. Ca'fer, İmâm Ali el-Nakî'nin oğludur. Kasım, İmâm Hasan el-Askerî'nin oğludur. Henüz bir yaşında şehit edilmişlerdir. Kabirleri İran'ın Rey şehrinde (Tur, 2002: 319).

İslâm toplumunun ve kültürünün bir ürünü olarak addebileceğimiz Bektâşîlerce bilinmesi ve anılması vacip sayılan, saygı duyulup kendilerine tazimde bulunulması gereken bir başka topluluk da Onyedî Kemer-best'i oluşturan kimselerdir (Atay, 2007, s.334; Eyüboğlu, 2010, s.301). Bektâşî kaynaklarında "Der Beyân-ı Kemer-beste" başlığı ile kemer kuşananların erkânı anlatılmış ayrıca da "Der Beyân-ı İkrâr-ı Kemer-beste" başlığı altında da kemer kuşanan dervişlerin ikrâr merasimleri ile bu merâsimlerde okunacak tercümanlar kaydedilmiştir Gümüšoğlu ve Yıldırım, 2006: 88-91).

Alevî-Bektâşî yazılı kaynaklarında geçen Onyedî Kemer-best: Selmân-ı Fârisî, Muhammed b. Ebî Bekr, Mâlik el-Eşter, Ammâr b. Yâsir, Üveys el-Karanî, Ebû Zerri'l-Gıfârî, Huzeyme b. Hâris, Abdullah b. Bedî', Abdullah b. Adil Haris, Ebû'l-Haysem et-Tehânî, Hâris eş-Şeybânî, Hâşim b. Utbe, Muhammed b. Ebî Huzeyfe, Kanber Ali Reyhaneyn, Murtefi' b. Va'za el-Hemedânî ve Abdullah b. el-Abbâs'dır⁷.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşundan sonra Yeseviyye ve Kalenderiyye gibi tarikatlarla Türkmen kabileleri arasındaki Alevî-Bâtınî cereyanların ve diğer birtakım karışık akîdelerin kısmen millî, kısmen mahallî bazı an'anelerin de tesiriyle Onyedî Kemerbest Bektâşî inancında çok farklı şekillerde yorumlanmıştır (Uludağ, 1988: 61). Bunlardan yaygın olan kanaate göre Onyedî Kemer-best, başından itibaren İslâm'ın yayılıp güçlenmesi için Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yardımcı olanlara verilen isimdir. Alevî-Bektâşî toplulukları için "Onyedî kemer-best" en az Ondört Masum-ı Pâk kadar ihtiram görmüşlerdir (Fığlalı, 1996: 274).

Ahiliğin âdâb, töre ve kaidelerini yalın bir dil ile açıklayan ve bir fütüvvet mensubunun yol haritası hükmünde olan fütüvvetnameler ile Bektâşî tekkelerinde kayda geçirilen Bektâşî düşünce ve geleneğinin saf ve sade bir şekilde yer aldığı Bektâşî âdâb ve erkânlarının asırlarca nesilden nesile aktarılmasına vasıta olan eserler, Ehl-i Beyt sevgisinin hâkim karakter olarak yansıtıldığı ilk elden kaynak eserlerdir (Sarıkaya, 2006: 105; Teber, 2008: 57). Anadolu ve Balkanlarda İslâm'ın yayılmasında Fütüvvet ehlinin ve Bektâşî dervişlerinin rolü bilinmektedir. Anadolu coğrafyasında Bektâşîliğin çok kısa sürede kabul görmesinin sebeplerinden birisi de Ahilik ile olan uyumuna bağlı olduğu söylenebilir. Çünkü Alevî temâyülâtını haiz olan Kalenderiye tarikatının tesirleri beşinci asırdan başlayarak, batınî düşüncenin hakim olduğu bölgelerde yer alan Türkmen kitleleri üzerindeki etkisi ile Fütüvvet hareketi ve Yesevî-Bektâşî geleneği arasında da sıkı bir rabita oluşturmuştur (Köprülü, 2005: 35).

⁶ A. Rif'at, Der Beyân-ı Çeharde-i Ma'sûm-ı Pâk başlığı altında şu değerlendirmeyi yapmayı gerekli görmüştür. "Ey bende-i hânêdân-ı Ehl-i Beyt! Eger suâl olunur ise, İmâm Ali ve sair eimme-i izâm hazerâtının bu kadar evlâd-ı zikûrî var iken işbu Çeharde-i Ma'sûm-ı Pâk'ın zikr olunmalarına sebep nedir? Sebep oldur ki, Bunlar ma'sûm oldukları halde şehîden azîm-i dâr-ı ukbâ olduklarıdır".

⁷ Alevî inanç kurumunun öteki inanç kurumları gibi, çok eskilere gittiği hatta İlkçağ Anadolu Uygurlukları ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Sayılar, geleneklerle oluşan inançların taşıyıcısı durumdadır. Tek başına, soyut olarak, kutsallık taşıyan bir sayı yoktur. Sayının kutsallığı yansıttığı varlık türüyle ilgilidir. Bir sayı anıldığında, onun neyin karşılığı olduğu, neyi düşündürdüğü, neyi dile getirdiği göz önüne getirilir, onunla ilgili bir inanç kurumu ortaya çıkar.

Hız. Peygamber'den kalma bir gelenek olduğu söylenen kemer bağlamanın⁸ Fütüvvet ehlinde tevarüs etmiş bir gelenek olduğu söylenmektedir. Bektâşilerce Kemer-best olan on yedi kişiden her biri bir mesleğin piri sayılmaktadır (Algar, 2010: 405; Gölpinarlı, 1952: 92). Alevî-Bektaşî tasavvufî geleneğinde Selmân-ı Fârisî'nin Hız. Ali'nin emriyle on yedi kişiye şed bağlmasına uzanan bu mistik gelenek, Onyedî Kemer-best'i temsil eden ve sabır, sebat ve teslimiyetin simgesi olarak görülen şed kuşanma geleneğine dayanır⁹.

Osmanlılar'da her esnaf teşkilâtının kendine özgü şed bağlama şekli ve merasimi vardı. Meddahlara şedd-i elîfî (şedd-i rûmîyân), gazâ ehline şedd-i kavî (şedd-i fâhirân), sakalara şedd-i lâmelîfî (şedd-i iştirâk), savaşlarda çadır kuran ferrâşlara şedd-i Süleymânî (şedd-i hâdimân), dervişlere şedd-i Yûsufî (şedd-i Mısıryân), seccâde sahibi şeyhlere şedd-i mihrâbî (şedd-i tâziyân), cerrah, kasap ve hamam hizmetçilerine şedd-i hafî kuşatılırdı (Algar, 2010: 406).

Alevî-Bektaşî yazılı kaynaklarında söz konusu Onyedî Kemerbest, ashâb-ı Rasûlullâh'dan olup, *server-i ârifân ulûhiyet ve rehber-i kâşifân estâr-ı rubûbiyyet* sırrına vakıf olmuş kimseler olarak zikredilmiştir. Bu kimseler yine Erkânâmelerin ifadesiyle; "*Cenâb-ı İmâm Ali -Kerremallahu vecheh- Efendimizin uğurlarında mal ve nîâl ve nefislerini sarf etmek üzere ahd ve mîsak alıp, hakîkatte kemerbeste-i handân-ı ehl-i beyt unvân-ı celîline layık olabilenlerdir.*" (Ahmet Rifat, 1293/1896: 231).

Alevî-Bektaşî kültüründe Ondört Ma'sûm-ı Pâk, Ehl-i Beyt'e yapılan eziyet ve zulümlerin birer göstergesidir. Ve bundan dolayı matem kültürünün önemli bir parçası kabul edilir. Onyedî Kemer-best ise Hız. Ali ve Ehl-i Beyt'e yardımcı oldukları ve İslâmiyet'in yayılmasını sağladıkları için Alevî-Bektaşî kültüründe rol model konumunda olup her daim saygı ile anılırlar. Metin ve transliterasyonunu verdiğimiz Risâle-i Ca'fer Sâdık (Rahmetullahi Aleyhim) adlı yazı ile ilgili yaptığımız çalışmalarda risalenin gelenek içerisinde önemli bir yeri olduğunun ancak yaklaşık çeyrek asırdır mensupları tarafından eskisi gibi tanınmadığı ve değerini kaybettiği anlaşılmaktadır.

II-Eser ve Muhtevâsı

Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A461'de kayıtlı bulunan eser, deri kaplı mukavva siyah bir cild içerisinde yer almaktadır. Cildi zencirekli, kenarları yıpranmış ve şirazesı dağılmış bir durumdadır. Biz çalışmamızda, Bu numarada kayıtlı olan yazma eser içerisinde A461/3, Risâle-i Ca'fer Sâdık (Rahmetullahi Aleyhim) adlı risâlenin metin ve transliterasyonunu verdik. Varakları arasında yer alan risalelerdir. Eserde yer alan risaleler tek kalemde çıkmış olduğu gözükmekte ve bozuk bir talik yazı ile kaydedilmişlerdir. Sayfalar yıpranmış ve âbâdî kağıtlar kullanılmıştır. Tüm sayfalar kırmızı cetvelle çizilmişler ve söz başları kırmızı ile yazılmıştır. Müstensih kaydına ve yazma tarihine ulaşılammıştır (Gökâlp ve Teber, 2016, s. 78).

Ayrıca bu yazma içerisinde farklı varak sayısında toplam oniki risale yer almaktadır. Buna göre; Tercüman-ı Bektaşîyye, Vücut-name, Hurûfilik Risâlesi, Bektaşî düşüncesinde Hırka, Tâc, Kemer ve Post gibi sembolleri ile ilgili çeşitli varaklarda ve ebatlarda risâleler yer almaktadır.

III. METİN TRANSLİTERASYONU

Risâle-i Ca'fer Sâdık (Rahmetullahi Aleyhim)

Ey Azîz imdî bir kimesne tarîk içinde Oniki İmâmı ve Ondört Ma'sûm-ı Pâkî bilmese ânın kuft-i kûyî dürüst değildir. Ve lokması harâmıdır. Ve sefere gitse tûğ âna revâ değildir. Ve tarikat içre ve seccâde üzre oturmak revâ değildir. Evvel Ma'sûm-ı Pâk Muhammed el-Ekber'dir, İbn Aliyyî'l-Murtâzâ kerremallahu vecheh kubbetü'l-ekber vâhiduhu'l-Hasan ve'l-Hüseyn Li-kubbetin Tahirin. Ve ummu Fâtimatî'z-Zehrâ nisbet-i Rasûl (a.s.) ve nakalet erba'ine yevmen fe-yevmen min darbi en rece'at. İkinci Ma'sûm-ı Pâk Abdullah ibn İmâm Hasan'dır. Yedi yaşında Tahla bin Âmir katl eyledi. Bak'ada medfûndur. Üçüncü Ma'sûm-ı Pâk Abdullah ibn İmâm Hüseyin'dir. İki yaşında Ubeyd bin Ziyâd Erzîni Dimâşkî katl eyledi. Merkadı, Kerbelâ'dadır. Dördüncü Ma'sûm-ı Pâk Kâsım bin Hüseyin'dir. Üç yaşında sûz-i fenadan bekâya nakl eyledi. Merkadı, Kerbelâ'dadır. Beşinci Ma'sûm-ı Pâk Hüseyin bin Zeyne'l-âbidîn'dir. Üç yaşında Mansûr bin Ahmed bin Harkîl Mu'âviye elinde teslim eyledi. Kabrî, Re'y'dedir. Altıncı Ma'sûm-ı Pâk Kâsım ibn Zeyne'l-âbidîn'dir. Üç yaşında Bekir Aduvv bin Ziyâd Mu'âviye elinde teslim eyledi. Merkadı, Basra'dadır. Yedinci Ma'sûm-ı Pâk Aliyyu'l-A'zam ibn Bâkır'dır. Altı yaşında Ahmed bin Mansûr

⁸ Şed uygulamaya Türkçe'de "şed bağlamak, şed kuşanmak, bel bağlamak", Farsça'da "kemer-besten", "miyân-bend" adı verilir. Sözlükte "şedd" yünden veya pamuktan örülen bağ, kemer, kuşak, peştamal anlamına gelir. Fütüvvet ehli ve Bektaşî tarikat mensupları düzenledikleri özel bir törende şed kuşanır ve bunu kendini fütüvvet ve seyrî sülûk yoluna vermiş kişinin bu yola bağlandığını, hizmete ahdettiğini bildiren bir sembol diye kabul ederler.

⁹ Bu rivâyetlerden birisi Erkânâmelerde şöyle geçmektedir: "Hız. İmâm Ali Efendimiz gazaya ve cihâda azimetlerinde On Yedi nefer evlâd-ı zükûrlarının kemerlerini ve silâhlarını bizzat kendileri kuşatıp ve her birine Esmâ-i Hüsnâ'dan bir isim telkin buyururlar idi ki, gazâda ve cihâta evvel ismullâhî kirâ'at ederlerdi. İmdî Gülbank-ı Bektaşîyye'de zikrolunan Onyedî Kemer-berst bunlardır ki, ehl-i tarîka göre bu zevât-ı kirâmü bilmek ve öğrenmek lazım ve vaciptir". Erkânâme, No:36, vr.52a.

Dımaşkî katl eyledi. Kabrî, Sivâs' dadır. Sekizinci Ma'sûm-ı Pâk Abdullah bin Ca'fer Sâdık'dır. Üç Yaşında Bastam ile Damgân arasında Bâyezîd yanında iken karınca sebebiyle ğurbân elinde katl eylediler. Kabrî, Rêy'dedir. Dokuzuncu Ma'sûm-ı Pâk Yahyâ Kûfî'dir. Onuncu Ma'sûm, Sâlih bin Mûsâ Kâzım'dır. Üç yaşında Osmân bin Ömer katl eyledi. Kabrî, Şirâz' dadır. Onbirinci Ma'sûm-ı Pâk Ca'fer bin Muhammed Takî'dir. Dört yaşında Yûsuf bin İbrâhîm bin Ahmed katl eyledi. Kabrî Kudûs'tedir. On üçüncü Ma'sûm-ı Pâk Ca'fer bin Hasan el-Askerî'dir. Bir yaşında Muhammed bin Nâsır bin İbrâhîm Dımaşkî katl eyledi. Kabrî, Rey'dedir. On dördüncü Ma'sûm-ı Pâk Kâsım bin Sâhibi'z-Zamân'dır. Üç yaşında Mansûr bin Nâsır bin İbrâhîm Dımaşkî katl eyledi. Kabrî, Cezâyir'dedir. Bu zikrolunan Cehârde-i Ma'sûm-i Pâkî bilmez ise tâcî harâmdır. Ve seccâdesi harâmdır. Nitekim hadîs'de Sâdık'ı-kavl buyurur: Nebiyyu's-selâm alâ şehâdetin dediği gibidir. İmdî Sâdık'ı-Kavl buyurduğu gibi her kim bu işi bilmez ise İslâm'î dürüst değildir. İmdî Dervîş olan ve Halîfe ve Şeyh olan bu silsileyi bilmez ise seccâdesi ve postû harâmdır. Âsî olmuş olur. Ve İmâm Ca'fer-i Sâdık buyurur: "Ol bizden değildir. Biz dahî ânlardan değiliz" demişler. Sâniyen nâ-mahreme ve nâ-ehle vermeye ve yazdırmayasız. İllâ halîfeye ve seyide verip yazdırasız.

Alâ men İttibe'a'l Hüda

Heftde Kemerbeste Emiru'l Mü'minin Ali kerremallahu vecheh evvel Hazreti Selman, ikinci Hazreti Kanber, üçüncü makbel, dördüncü Nasîr, beşinci Beşîr, altıncı Civan mert Kasım, yedinci Kutb-ı zaman, sekizinci Malik Eşter, dokuzuncu Ebu Zer Gıfar, onuncu Edu Derda, onbirinci... onikinci Ahtem, on üçüncü San'am, on dördüncü Bayâzît, on beşinci Muhammed

Ammar, on altıncı Tapur, on yedinci Ensar-ı Ammar Kalam-Ali Kerremallahi vecheh radiyallahu Teala aleyhim ecmain.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in kendisi başta olmak üzere kızı Hz. Fâtıma ve İsnâşeriyye'nin Oniki İmamının mâsum olduğu Şii kaynaklarında çokça işlenmektedir. Anadolu Aleviliği ile Bektâşilik'te karşımıza çıkan Ondört Mâsumân-ı Pâk kavramı, Oniki İmamların ergenlik çağına erişmeden şehit edilen çocukları hakkında kullanılmıştır. Ancak Ca'ferîlik ile Bektâşilik arasında bazı ortak sembollerin kullanılması dışında güçlü bir bağ bulabilmek mümkün değildir. Alevilik-Bektâşilik, öncelikle vahdet-i vücûd görüşünü benimsemiştir. Aynı zamanda bu öğreti, mezhep kaygısı taşımadığı gibi, sufilikle yoğrulmuştur. Ehl-i Beyt sevgisinin yoğun olduğu yüzeysel bir Müslümanlığın yaşandığı sosyo-politik bir düşünce sistemidir. Bununla birlikte Alevî-Bektâşi geleneğinde Ca'fer es-Sâdık'a intisap önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışmamızda Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A461'de kayıtlı *Risâle-i Ca'fer Sâdık (Rahmetullahi Aleyhim)* başlıklı risaleyi esas aldık. Orijinal metnini de ekleyerek transliterasyonunu verdiğimiz bu risale, muhteva itibarıyla Alevî-Bektâşi düşüncesine ait farklı varaklarda on iki risale ile birlikte deri kaplı mukavva siyah bir cilt içerisinde yer almaktadır. Risâle-i Ca'fer-i Sâdık adı ile tahrir edilen bu eser, İslâm Tarihinde yaşanmış en trajik hadiselerden birisi olan Kerbelâ olayını tasvir etmiştir. Alevî-Bektâşi kültüründe Ondört Ma'sûmân-ı Pâk kavramı, Ehl-i Beyt'e yapılan eziyet ve zulümlerin birer göstergesi olarak tezahür etmiştir. Bu yüzden söz konusu kavram, matem kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Onyeddi Kemer-best kavramının muhtevasını oluşturan şahıslar ise Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yardımcı oldukları ve İslâmiyet'in yayılmasını sağladıkları için Alevî-Bektâşi kültüründe rol model konumunda olup daima saygı ile anılmaktadırlar. Bu risalenin Alevî-Bektâşi kültürünü yansıması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Rifat Efendi (1293/1876). *Mir'âtu'l-Makâsîd fî Def'i'l-Mefâsîd*, İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası.
Alevî-Bektâşi Klasikleri Erkânâme 1 (2014). Haz. Doğan Kaplan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
ALGAR, Hamid (1993), "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı C.8, s. 227-228.
ALGAR, Hamid (2010). "Şed", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, C.38, s.405-406.
ATALAN, Mehmet (2011). *Türk Kültüründe Muhammed Hanefî Cenknâmeleri*, İstanbul: TBBD Yayınları.
ATAY, Rifat (2007). "Peygamber Vârisi Mevlânâ, İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi", *Hız. Peygamber ve İnsan Sevgisi I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, 21-22 Nisan, Urfa, s.333-340.
GÜMÜŞOĞLU, D., YILDIRIM R. (2006). *Bektâşi Erkânâmesi, -1313 Tarihli Bir Erkânâme Metni-*, Haz. Dursun Gümüšoğlu-Rıza Yıldırım, İstanbul: Horasan Yayınları.
BİRGE, John Kingsley (1994). *The Bektashi Order of Deruishes*, London: Luzac Oriental Yayınları.
Buyruk, İmâm Câfer Buyruğu (2013). (Haz.) Fuat bozkurt, İstanbul: Kapı Yayınları.
BOZAN, Metin (2001). "Şii Literatürde Hz. Ali", *e-Şarkiyat Şarikayat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. V, s.4-18.
DEMİR, Ahmet İshak (2003). Ahmet İshak Demir, "İsnâşeriyye'de İmâmın Otoritesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III, S. 3, s.109-125.
DEMİR, Ahmet İshak (2005). "İbnu'l-Mutahhar elh-Hillî'ye Göre İmâmet", *Ankara üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XLVI, s.89-90.
DOĞRUSÖZLÜ, Zekeriya (2015). *İmâmî-Şii Kaynaklarında On Dört Masum'un Ölümleri ile İlgili İddialar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

